

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ПРОТЯГОМ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кілянчук Андрій Володимирович

магістрант II курсу спеціальності „Психологія”

Хмельницького національного університету

Науковий керівник: к. пед. н., доцент О. М. Василенко

Анотація. У статті розглядається проблема розвитку навчальної мотивації у студентів протягом навчання в закладі вищої освіти; визначаються мотиви навчальної діяльності у студентів різних курсів навчання; виділяються умови, що впливають на формування навчальної мотивації у студентської молоді.

Ключові слова: навчальна мотивація, студенти, розвиток, заклад вищої освіти.

Більшість студентів, які вперше приходять до закладу вищої освіти (далі – ЗВО), мають прагнення вчитися і ставляться до учіння як до серйозної та важливої діяльності. В перші дні навчання майже кожний студент намагається сумлінно навчатися, проте через деякий час ставлення окремих студентів до навчання значно змінюється. Через три-чотири місяці вони починають виявляти байдужість до здобуття знань, небажання відвідувати пари, виконувати індивідуальні самостійні завдання. Основною причиною цього є не лише недосконалість організації навчально-виховного процесу в ЗВО, що виявляється в недостатній активізації навчальної діяльності студентів, але й особливості навчальної мотивації, пізнавальних психічних процесів самих студентів.

Навчання в ЗВО є підготовкою до трудової діяльності молоді особистості, яка має стати джерелом її матеріального забезпечення й засобом саморозвитку і самореалізації. Тому мотивація до навчання студентської молоді є надзвичайно важливою складовою організації навчального процесу в ЗВО, адже саме завдяки їй відбувається оволодіння студентами знань про майбутню

професійну діяльність, покращення зацікавленості студентів навчальною діяльністю та розвиток у них прагнень до самовдосконалення.

Дослідженню психологічних особливостей мотиваційної сфери особистості присвячені праці таких науковців, як Л. Божович, В. Давидова, М. Заброцького, Г. Костюка, С. Максименка, З. Огороднійчук, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Скрипченко та інших.

Теоретико-прикладні аспекти проблеми формування мотивації студентів до навчальної діяльності у ЗВО розкриті в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: С. Бобровицької, Р. Вайсмана, Н. Волкової, А. Гебос, О. Гилюн, В. Кикоть, Г. Мухіної, А. Мечнікова, Ф. Рахматуліної, А. Реана, О. Тарнопольського, В. Якуніна та багатьох інших.

Проте, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемі розвитку навчальної мотивації у студентів, це питання залишається одним з актуальних питань педагогіки та психології вищої школи.

Метою статті є розгляд особливостей розвитку навчальної мотивації у студентської молоді протягом навчання в ЗВО.

На сьогоднішній день перед ЗВО постають все нові завдання, пов'язані з новими зміненими умовами суспільного життя, у тому числі й формування компетентної особистості майбутнього фахівця, розвитком у нього таких якостей, як високий професіоналізм, активність, ініціативність, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати та приймати самостійні рішення, постійно оновлювати свої знання, самовдосконалюватися тощо. При цьому надзвичайно важливу роль у відіграє навчальна мотивація студентів, що впливає на успішність їх навчання та формування їх як майбутніх фахівців.

У сучасному тлумачному психологічному словнику В. Шапара зазначається, що «мотивацію складають спонукання, які викликають активність організму і визначають її спрямованість, тобто це усвідомлювані чи неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі» [11, с. 264].

На думку І. Нікітіної та І. Мартич, мотиваційна сфера студента найменш

піддатлива до управління нею, адже на студента діє комплекс зовнішніх і внутрішніх мотивів, які доповнюють один одного і вступають у суперечності між собою. Організація і зміст діяльності студента безпосередньо впливають на його розвиток і формування мотивації. При цьому увагу привертають його манери та особливості поведінки, тобто зовнішні прояви внутрішнього процесу. Прихованими від спостерігача залишається мотиваційна спрямованість особистості, її мотиваційна диспозиція, що складає мотиви дій, актуалізуючись у певних ситуаціях [6, с. 210].

Т. Садова, досліджуючи мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, дає наступне її визначення: «мотивація – це динамічне утворення, процес формування у студентів таких мотивів навчання, які б спонукали їх до продуктивної пізнавальної діяльності та засвоєння змісту професійно-педагогічної підготовки, а також підтримання і реалізацію вже існуючих позитивних мотивів учіння» [9]. Дослідниця вважає, що саме внутрішня позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності є важливою рушійною силою в розвитку активності студентів, адже формується під впливом пізнавальних інтересів, потреби в отриманні знань, усвідомлення цінності навчання. Позитивна навчальна мотивація сприяє досягненню найкращих результатів в учінні, формуванню пізнавальної активності студента як якості його особистості [9].

Л. Міхеєва розглядає навчальну мотивацію як «ієрархічну систему внутрішніх і зовнішніх мотивів» [5, с. 8]. На її думку, до внутрішніх мотивів належать спонукання, в основі яких лежить задоволення від процесу та безпосередніх результатів навчальної діяльності, а до зовнішніх – мотиви учіння, які не стосуються змісту, процесу та результатів навчальної діяльності, а з'являються під впливом відносин, що існують між індивідом та навколишнім середовищем. Зовнішні мотиви можуть бути позитивними (мотиви успіху, досягнення) і негативними (мотиви уникнення, захисту) [5, с. 8-10].

І. Зимняя трактує навчальну мотивацію як «окремий вид мотивації, що включено в діяльність навчання або навчальну діяльність» [4, с. 34]. На думку

авторки, навчальна мотивація визначається низкою чинників: закладом освіти, де відбувається навчальна діяльність; особливостями організації освітнього процесу у ньому; особливостями суб'єктів навчальної діяльності; суб'єктними особливостями педагога та його ставленням до учня (студента); специфікою навчальної дисципліни [4].

Досить цікавими є дослідження вчених стосовно динаміки розвитку навчальної мотивації у студентів протягом навчання в ЗВО. Так, Т. Бубряк, досліджуючи навчальну мотивацію у студентів-психологів зробив висновки, що для студентів-психологів першого курсу найважливішими є «професійна», «діяльнісна» та «перспектива спілкування», тобто прагнення до спілкування, певних змін у житті, створення відповідної кар'єри. А для студентів-психологів третього та п'ятого курсу найважливішою є «групова» перспектива, у них переважають наміри, мрії, побажання, пов'язані з груповою приналежністю, разом з групою вони прагнуть віднайти своє місце у житті. Дослідник стверджує, що протягом навчання на третьому курсі у студентів-психологів відбувається спад «професійної» перспективи, студенти спробували себе в даній професії під час проходження практики, зіткнулись з першими труднощами і відчули всі плюси та мінуси обраної професії [2].

На думку С. Занюка, в структурі навчальної мотивації студентів першого-другого курсів домінують здебільшого такі зовнішні мотиви, як мотив саморозвитку, соціального престижу, матеріального достатку та комунікативний мотив. При цьому внутрішня мотивація є недостатньо розвиненою і тому протягом навчання в ЗВО відбувається певне зниження навчальної мотивації студентської молоді [3].

Вітчизняний науковець М. Овчинников на прикладі студентів педагогічного ЗВО встановив, що в динаміці навчальної мотивації найбільш суттєвою є різниця між показниками мотивації студентів першого-другого і третього-четвертого курсів, що свідчить про значущість цих етапів навчання для її формування. Автор стверджує, що перший-другий курси – це період адаптації студентів до нових умов навчання у ЗВО, третій-четвертий курси є

«екватором» навчання та поступовим переходом до навчально-професійної діяльності. При дослідженні динаміки навчальної мотивації студентів педагогічного вишу М. Овчинников виявив, що на першому і другому курсах спостерігається задоволеність навчанням і мотивація досягнення успіху. А на четвертому і п'ятому курсах здійснюється динамічний аспект мотивації навчання, який відбивається у використанні мотиваційних стратегій та заміщує її змістовну форму [7].

Вивчення особливостей розвитку навчальної мотивації у майбутніх соціальних працівників дали змогу Н. Бадмаєвій зробити висновки про те, що протягом навчання у ЗВО в студентів відбуваються наступні зміни у мотиваційній сфері: на першому курсі провідним є мотив отримання знань, на другому і третьому курсів пріоритетними є мотиви опанування професією, а в студентів четвертого і п'ятого курсів перше місце посідає мотив отримати диплом. Авторка припускає, що саме на четвертому курсі відбуваються зміни у мотиваційній сфері студентів, коли навчально-пізнавальні мотиви переходять на перше місце, а мотиви престижу – на третє місце [1].

У своїх дослідженнях Г. Павловець встановив таку динаміку розвитку навчальних мотивів у студентів: на першому курсі переважають мотиви навчальної діяльності; на другому курсі провідним є мотив уникнути осуду й покарання за погане навчання; на третьому курсі важливим є мотив бути прикладом для одногрупників; на четвертому курсі значущим є мотив стати хорошим фахівцем, а на п'ятому курсі переважаючим є мотив отримати інтелектуальне задоволення від майбутньої професійної діяльності [8].

Отже, як бачимо, розвиток навчальної мотивації у студентів протягом навчання в ЗВО обумовлений змістовними перетвореннями навчальної діяльності: від провідної пізнавальної діяльності на перших курсах до навчально-професійної діяльності на випускних курсах. Можна стверджувати, що висока гнучкість мотиваційного компоненту навчання та його вплив як на особистість самого студента, так і на його навчальну активність зумовлюють

необхідність врахування не тільки особистісних рис і властивостей студентів, але й особливості умов їхнього навчання і наряду професійної підготовки.

З огляду на це, дослідники виділяють умови, що впливають на формування навчальної мотивації у студентів ЗВО. Так, зокрема, Н. Черняк характеризує умови, що впливають на формування позитивних мотивів навчальної діяльності студентів:

- 1) професіоналізм викладача;
- 2) ставлення викладача до студента як до компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню студента та розвитку у нього позитивних емоцій;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчальну діяльність;
- 6) усвідомлення цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу;
- 9) створення ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів [10, с. 35].

І. Нікітіна та І. Мартич обґрунтовують наступні психолого-педагогічні умови, які впливають на формування стійкої професійної мотивації у студентів:

1. Розвиток та підтримка прагнень студентів проявити себе через навчально-професійну діяльність шляхом формування у них ієрархії ціннісних орієнтацій, що пов'язані з професійною діяльністю.

2. Активізація розвитку професійних якостей, здібностей студентів до саморегуляції тощо.

3. Створення для студентів ситуації успіху та усвідомлення свого особистісного зростання на високому рівні реалізації їхніх здібностей, а не на рівні зниження вимог до них.

4. Врахування таких критеріїв в процесі формування в студентів високого рівня мотивації професійних досягнень, як: навчальна діяльність визначається вимогами навчального курсу та можливостями зони актуального й

найближчого розвитку кожного студента; індивідуалізація процесу навчання; об'єктивність оцінок як показника особистісних досягнень студента [6, с. 210].

Таким чином, можемо зробити висновок, що протягом навчання в ЗВО відбуваються значні зміни в розвитку навчальної мотивації студентської молоді: якщо для студентів-першокурсників провідною є пізнавальна діяльність, то в студентів випускних курсів особливо значущою є навчально-професійна діяльність. Тому студенти-першокурсники в навчальній діяльності керуються здебільшого зовнішніми мотивами (прагнення до спілкування, певних змін у житті, створення кар'єри), а студенти старших курсів мають чітко сформовану внутрішню мотивацію навчання, тобто мотиви опанувати професію, стати хорошим фахівцем, отримувати задоволення від обраної спеціальності.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні соціально-психологічних чинників розвитку навчальної мотивації у студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей : монографія. Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2004. 280 с.
2. Бубряк Т. Ю. Проблема мотивації вибору професії «психолог». *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 19. С. 64-75.
3. Занюк С. С. Психологічні закономірності керування мотивацією учіння студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 20 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2004. 384 с.
5. Міхеєва Л. В. Формування мотивації вивчення педагогічних дисциплін майбутніми вчителями праці і професійного навчання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 230 с.
6. Нікітіна І. В., Мартич І. В. Формування професійної мотивації студента як детермінанти його творчого розвитку і працевлаштування. *Вісник НТТУ-КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. Вип. 1. С. 206-211.
7. Овчинников М. В. Динамика мотивации обучения студентов педагогического ВУЗа и ее формирование : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Екатеринбург, 2008. 25 с.

8. Павловец Г. Г., Филоненко В. В. Учебная мотивация как фактор профессионального становления современных студентов. URL: conf.stavsu.ru/_WordDocs/604.doc (дата обращения: 13.10.2021).

9. Садова Т. А. Розвиток мотивації пізнавальної діяльності студентів в умовах кредитно-модульного навчання. *Наука і освіта : наук.-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. 2011. № 4. С. 364-367.

10. Черняк Н. Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2013. № 38-39. С. 388-393.

11. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.